

Gabriela Ivana Vlková

I z a j á š

S v ě d e c t v í

o v í t ě z í c í

d ů v ě ř e

Rozhlasové
rozhovory
o biblickém
textu
vedl s autorkou
Petr Vaďura

Vyšehrad
Kalich

Tato kniha vychází
s laskavým souhlasem
rozhlasové stanice

© Petr Vaňura, 2014

ISBN 978-80-7429-334-4 (Vyšehrad)

ISBN 978-80-7017-201-8 (Kalich)

Knihu věnujeme
pracovníkům české redakce
Trans World Radio - Rádía 7,
kteří se už desítky let
snaží zprostředkovat
posluchačům poselství Bible.

S vděčností děkujeme též sestrám
olomoucké dominikánské komunity,
zvláště sestře Bedřišce,
za vlídné zázemí,
bez něhož by tato publikace
nemohla vzniknout.

Obsah

Předmluva	11
Nevěrný Jeruzalém (1,1–31)	13
Budoucí vyvýšení Jeruzaléma i aktuální hrozba zkázy (2,1–4,1).....	20
Naděje i hrozba války (4,2–5,30)	28
Vidění Hospodina (6,1–13)	34
Znamení pro Achaza a nebezpečí budoucí pohromy (7,1–8,8)	40
Zapečetěné svědectví, tma i světlo pro lid (8,9–10,4).....	47
Na Asýrii také dojde (10,5–34)	54
Výhonek z pařezu Jišaj a vize spásy (11,1–12,6).....	60
Výnos o Babylonu a jeho králi (13,1–14,27)	65
Výnos o Pelišteji, Moábu a Kúši (14,28–18,7)	73
Výnos o Egyptu, přímořské stepi, Dúmě a Arábii (19,1–21,17)	80
Proti Jeruzalému a výnos o Týru (22,1–23,18).....	87
Soud nad celou zemí a velká hostina (24,1–25,12).....	93
Chvalozpěv nad zachráněným Jeruzalémem (26,1–27,13)....	99
Běda opilému Samaří i Jeruzalému (28,1–29).....	105
Běda těm, kdo nehledají pomoc u Hospodina (29,1–24)	111
Běda těm, kdo spoléhají na vojenské koalice (30,1–31,20)	118
Příslib vyřešení situace (32,1–33,24)	124
Dvojí podoba Hospodinovy pomsty (34,1–35,10).....	131
Asyrský vpád (36,1–37,38)	137
Chizkijášova nemoc a návštěva babylonského krále (38,1–39,8)	145
Útěcha Jeruzaléma a povzbuzení malomyslných (40,1–31)...	150
Začátek velkého tribunálu (41,1–29).....	157
Hospodin představuje svého služebníka (42,1–25)	163

Povzbuzení k důvěře (43,1–28)	169
Hospodin je záruka vykoupení (44,1–28)	175
Kýros a jeho role v Božím plánu (45,1–25)	182
Pád Babylonu i jeho model (46,1–47,15)	188
„Přetavený“ lid má vyjít z Babylonu (48,1–22)	193
Hospodinův služebník se ujímá své role (49,1–13).....	198
Povzbuzený Sijón (49,14–50,3)	203
Hospodinův služebník je vzorem důvěry (50,4–11).....	207
Hospodinův zákon a zásah jeho paže (51,1–16).....	211
Jeruzalém má povstat (51,17–52,12)	215
Trpící a oslavený Hospodinův služebník (52,13–53,12).....	221
Neporušitelná smlouva (54,1–17).....	230
Pozvání k hostině a účinnost Božího slova (55,1–13).....	236
Kdo je pravým Hospodinovým ctitelem (56,1–57,21)	241
Nepřává a pravá zbožnost (58,1–14)	249
Selhává lid, ne Hospodin (59,1–21)	254
Jeruzalém – město světla (60,1–22)	259
Radostná zvěst pro truchlící na Sijónu (61,1–11).....	264
Strážci Jeruzaléma nemohou být zticha (62,1–12)	269
Velké Hospodinovy činy (63,1–64,11).....	274
Služebníci a jejich nevěřící bratři (65,1–25).....	280
Nový Jeruzalém a konečný soud (66,1–24).....	286
Ediční poznámka.....	292

Předmluva

Tato kniha vznikla přepisem a úpravou rozhlasových pořadů, jež byly odvysílány nejprve prostřednictvím internetového a satelitního Rádía 7 a později v upravené verzi v Křesťanské vlně Českého rozhlasu Plzeň. Jednotlivé relace byly koncipovány jako rozhovory moderátora a biblistky nad textem knihy Izajáš. Cyklus pořadů pokryl všech 66 kapitol zmíněné biblické knihy, a proto nabízí jedinečnou možnost sledovat nit, která se vine celým prorockým spisem a zachytit tak jeho nejdůležitější teologická poselství. Pro účely knižního zpracování musely být rozmluvy samozřejmě upraveny a zkráceny.

Formát rozhlasového rozhovoru ani jeho přepis neumožňuje zabývat se všemi jednotlivostmi a detaily probíraných pasáží, proto ambicí této publikace není předložit kompletní a důkladný komentář, který by probral knihu Izajáš verš po verši. Odborníci, kteří zkoumají prorockou literaturu, navíc vědí, že jednoznačný výklad mnoha míst ani není možný (pocitivý vykladač může v takovém případě poukázat na řadu hypotéz, jednoznačné závěry si však učinit nedovolí), proto jsme se ani my zbytečně nevyčerpávali podrobnou analýzou všech obtížných míst. Naším úmyslem bylo spíše oslovit co nejširší čtenářskou obec a „otevřít“ jí knihu Izajáš jako celek určený k povzbuzení i napomenutí, především však k probuzení důvěry v Hospodina, který vede svůj lid ke spáse navzdory rozličným zkouškám. Ty, byť mohou být bolestné, nesměřují ke zničení, nýbrž k nutné očistě, bez níž by jakákoliv „spása“ byla pouhou iluzí. Rádi bychom tak čtenáři zprostředkovali perspektivu, v níž kniha Izajáš plní důležité svědectví: připomíná mnohonásobnou zkušenost záchrany vyvoleného národa a města Jeruzaléma, přičemž s neobyčejnou výmluvností i vemlouvavostí poukazuje na to,

jak Bohu záleží na všech, které kdy přijal za vlastní. Příležitostně neopomeneme naznačit, jak Izajášův spis otevřel cestu evangeliu Ježíše Krista. Vždyť to nakonec také ukázalo, že spása je neslučitelná s hříchem, jenž musí být právem odsouzen. Stejně tak ukázalo i to, že Bůh nechce především trestat, nýbrž očistit od hříchu, a proto žádá obrácení a důvěru. Kéž k podobné důvěře inspiruje i četba publikace, která se čtenáři právě dostává do rukou!

Autoři

Nevěrný Jeruzalém

(1,1–31)

Kdykoli začínáme číst nějaký biblický text (a zvláště prorockou knihu), je dobré se podívat na první slova a ujasnit si, kdo byl pisatel, do jaké doby a pro koho své poselství píše. V případě knihy Izajáš je hned v prvním verši napsáno: „*Vidění Izajáše, syna Ámosova, které viděl o Judsku a Jeruzalému za dnů Uzijáše, Jótama, Achaza a Chizkijáše, králů judských.*“ Jedná se tedy o vidění, které se týká Judska a Jeruzaléma v osmém století před Kristem. Co to bylo za dobu?

Byla to doba velice bouřlivá a napjatá, protože izraelskému království na severu Palestiny i jeho jižnímu sousedu Judsku tehdy hrozilo nebezpečí ze strany Asýrie. To byla jedna z mezopotamských velmocí, která se v té době rozpínala směrem na západ a chtěla zabrat celé území zaslíbené země.

Z jmenovaných králů jsou známější dva: Achaz a Chizkijáš. Achaz je znám jako král špatný, který se oddával modlářství a dokonce obětoval své děti Melekovi, zatímco Chizkijáš byl král zbožný a dobrý.

O Achazovi však čerpáme tyto informace z jiných biblických spisů. Kniha Izajáš mu vyčítá pouze malou víru a to, že nepočítal s Hospodinem. Spoléhání na Hospodina si naopak Izajáš cení na Chizkijášovi, i když i u tohoto krále bychom našli různá zaváhání. Nicméně v době největšího ohrožení země Hospodinu nakonec důvěřoval.

(1,1–9)

Vidění Izajáše, syna Amósova, které viděl o Judsku a Jeruzalému za dnů Uzijáše, Jótama, Achaza a Chizkijáše, králů judských. Slyšte, nebesa, naslouchej, země, tak promluvil Hospodin: „Syny jsem vychoval, pečoval o ně, ale vzepřeli se mi. Vůl zná svého hospodáře, osel jesle svého pána, mne však Izrael nezná, můj lid je nechápavý.“ Ach, pronárode hříšný, lide obtížený vinou, potomstvo zlovolníků, synové šířící zkázu! Opustili Hospodina, Svatého, Boha Izraele, znevázili, od-cizili se mu. Nač vás ještě bít? Jste jen umíněnější. Hlava je celá chorá a celé srdce zemdené. Od hlavy až k patě nic zdravého není. Samá modřina a jizva i čerstvá rána, nejsou vymačkány ani obvázány ani ošetřeny olejem. Vaše země je zpus-tošená, vaše města vypálená ohněm, vaši půdu vám před očima vyžírají cizáci; je zpustošená, cizáky podvrácená. Dcera sijónská zůstala jako chatrč na vinici, jako budka v okurkovém poli, jako obležené město. A kdyby Hospodin zástupů nám neponechal hrstku těch, kdo přežili, byli bychom jako Sodoma, podobni Go-moře bychom byli.

Hospodin se zde obrací k nebesům a zemi a povolává je za svěd-ky. Proč?

Pro jejich stálost. Díky ní mohou dosvědčit, jak to s vyvoleným národem bylo a je. Hospodin o svém lidu mluví jako otec o synech, kteří se mu vzepřeli. Ve třetím verši je dokonce napsáno, že zatímco vůl zná svého hospodáře a osel jesle svého pána, Izrael Hospodina nezná, je nechápavý a nevděčný. Ještě zde není řečeno, co se tou nechápavostí míní a jaká je její příčina, avšak je uvedeno, že přestože Hospodin jako vychovatel sesílá na vzpurný lid různé tresty, aby jej od zlé cesty odvrátil, k nápravě stále nedochází. Národ je dokonce v tak zuboženém stavu, že už ho ani není kam bít.

Prorok dokonce říká: „Jste jen umíněnější.“

Důsledkem všech pohrom, kterým byl lid vystaven, bylo jen další odcizení Hospodinu a spoléhání na cizí bohy. Už zde si můžeme všimnout, že pro proroka války a katastrofy neznamenal rány osudu či vítězství silnějších nepřátel, nýbrž Boží výchovné nástroje. Tak to mají chápat jeho posluchači – jako příležitost k polepšení. Tato nabídka však zůstala nevyužita.

Špatný stav dcerky sijónská je vyjádřen třemi metaforami: chatrč na vinici, budka v okurkovém poli a obležené město. Co znamenají?

Dcerka sijónská je Jeruzalém a text zde zřejmě připomíná konkrétní historickou událost, kdy kolem roku 701 před Kristem přitáhl do Judska asyrský král Sancherib a celou zem zničil. Jeruzalém zůstal sice nedobytý, ovšem jeho situace byla katastrofální. Proto je zde v posledním verši řečeno, že zůstala pouhá hrstka těch, kdo přežili, a kdyby jich nebylo, podobala by se totální zkáza země zkáze Sodomy a Gomory. Téma jakéhosi „zbytku“, který Hospodin ponechává, následně prolíná celou první částí knihy Izajáš.

(1,10–20)

Slyšte slovo Hospodinovo, sodomští náčelníci, naslouchejte naučení našeho Boha, lidé gomorský. „K čemu je mi množství vašich obětních hodů, praví Hospodin. Přesylil jsem se zápalných obětí beranů i tuku vykrmených dobytčat, nemám zájem o krev býčků, beránků a kozlů. Že se mi chodíte ukazovat! Kdo po vás chce, abyste šlapali má nádvoří? Nepřinášejte už šalebné obětní dary, kouř kadidla je mi ohavností, i novoluní, dny odpočinku a svolaná shromáždění; ničemnost a slavnostní shromáždění, to nemohu vystát. Z duše nenávidím vaše novoluní a slavnosti, jsou mi jen na obtíž, jsem vyčerpán, když je musím snášet. Když rozprostíráte své dlaně, zakrývám si před vámi oči. Ať se modlíte sebevíc, neslyším. Vaše ruce jsou celé od krve. Omyjte se, očistě se, odkliděte mi své zlé skutky z očí, přestaňte páchat zlo. Učte se činit dobro. Hledejte právo, zakročte proti násilníku, dopomozte k právu sirotkovi, ujímejte se pře vdovy. Pojďte, projednejme to spolu, praví Hospodin. I kdyby vaše hříchy byly jako šarlat, zbělejí jako sníh, i kdyby byly rudé jako purpur, budou bílé jako vlna. Budete-li povolní a poslechnete, budete požívat dobrých darů země. Když však odmítnete a budete se zpěčovat, bude vás požírat meč.“ Tak promluvila Hospodinova ústa.

Má takové radikální odmítnutí bohoslužby obdobu v nějakém jiném biblickém textu?

Přestože se jedná o text velmi silný, možná by se přece jen něco podobného našlo i v jiných prorockých knihách. Izajáš není sám, kdo odmítá bohoslužebné rituály, za nimiž není skutečný příklon srdce. Už jeho předchůdce Ámos v páté kapitole své knihy kritizuje

velmi tvrdě pouhou vnějškovost bohoslužeb, byť to nečiní tak výmluvně a možná ne tak působivými výrazy. Zde Hospodin ústy proroka říká, že o nic z toho, co mu Izraelité přinášejí, nestojí, protože navzdory zdánlivé zbožnosti zde chybí to základní: činění dobra a hledání práva. O co jde konkrétně? Jeruzalémští obyvatelé si mají všimnout sirotků a vdov. Je to něco, co ukládá Mojžíšův zákon. Sirotci a vdovy totiž zastupují ty nejohroženější skupiny obyvatel, a proto na ně nemají Izraelité zapomínat.

Je hebrejské znění knihy Izajáš stejně expresivní jako český překlad?

Je. A to i díky svému výraznému rytmu. Izajáš navíc nevyšloví svou výtku pouze jedenkrát, ale stále znovu ji opakuje, pokaždé poněkud jinými slovy. Působivě přitom nakládá s kontrasty. V závěru např. nacházíme formulaci: „Když budete poslouchat, budete jíst dobré dary země, když však nebudete poslouchat, budete jedeni mečem.“ Prorok říká: Buď budete jíst dobro, anebo sami budete snědzeni (doslova zhltnuti) mečem.

Hospodinův obraz je v této pasáži výrazně antropomorfní. Nacházíme zde formulace: „přesytíl jsem se“, „z duše nenávidím“, „jsem vyčerpan“, „zakrývám si před vámi oči“, „neslyším, když se modlíte“. Jaký je cíl těchto formulací?

Izraelité samozřejmě věděli, že Boha nelze k nikomu připodobnit a že podle Mojžíšova zákona nelze cokoli z Boha ani zpodobnit. Když však Hospodin ústy proroka o sobě řekne, že si zastírá oči, mohou si posluchači vybavit toto gesto a tím získají názornou představu o míře Hospodinova znechucení a odporu k jejich povrchnímu náboženskému postoji.

Myslíte, že i dnes si Hospodin před námi zastírá oči a zacpává uši při našich kostelních zpěvech a modlitbách, pokud je náš život sobecký a lhostejný k potřebám druhých?

Může tomu tak být. Kdosi se pokusil převyprávět tuto pasáž pomocí výrazů, na které jsou zvyklí katolíci: „Ty vaše novény už nemůžu vystát! Vaše růžence jsou hrozné, nedá se to poslouchat! Vaše

první pátky jsou příšerné, neslyším vás a hnusí se mi to!“ Kdybychom něco takového od Hospodina opravdu uslyšeli, asi by nám zatrnulo. Proto máme čas od času každý z nás zpytovat sebe samého. Provokativní prorocké texty jsou pro takové zpytování neobyčejně vhodné. Osobně sice nemám ráda, když kazatelé v kostele zbožným lidem neustále něco vyčítají a nazývají je farizeji, neboť i takové výtky se mohou stát lacinými frázemi, ale na druhou stranu si myslím, že nám neuškodí občas se zamyslet nad tím, zda to, co Hospodinu dáváme, má vůbec nějakou cenu a zda se naše víra projevuje účinně i v běžném životě a neomezuje se jen na kostelní rituály.

Text ovšem nechce jen šokovat, nýbrž přináší i východisko. Jako by si s nimi Hospodin sedl k jednomu stolu a řekl: „Pojďte, prodjednejme to spolu.“

Hospodin nechce svůj národ zničit, nýbrž chce jej přivést k poslušnosti. Proto se zde chová jako otec, který domlouvá synům. Poslechnou-li, bude vše v pořádku. V této pasáži se nacházejí i slova, která jsou oblíbená a často citována: „*I kdyby vaše hříchy byly jako šarlat, zbělejí jako sníh, i kdyby byly rudé jako purpur, budou bílé jako vlna.*“ My je zpravidla čteme jako příslib odpuštění všech minulých hříchů, jehož jedinou podmínkou je obrácení. Nejedná se však o jediný možný překlad a výklad. Verš lze totiž chápat i jinak: „Jestliže jsou vaše hříchy jako šarlat, mohou být považovány za sníh? Jestliže jsou rudé jako purpur, mohou být jako vlna?“ Odpověď zní: „Nemohou. Tak na co si to tu hrajete?“ Zatímco hebrejské znění obsahuje toto napětí, následný verš přináší jednoznačně pozitivní řešení v případě skutečného obrácení: „Budete-li povolní a poslechnete, budete požívat dobrých darů země.“

(1,21–28)

Běda! Nevěstkou se stalo město věrné! Bývalo plné práva, přebývala v něm spravedlnost, teď jsou v něm vrahové. Tvé stříbro se stalo struskou, tvé víno je smíšené s vodou, tvoji velmoži jsou umíněnci, spolčenci zlodějů. Kdekdo miluje úplatek a rád bere dary; sirotkovi právo nezjednájí a pře vdovy se k nim nedostane. Takový je výrok Pána, Hospodina zástupů, Přesilného, Boha Izraele: „Ach, jak se potěším

na svých protivnících, vykonám pomstu na svých nepřátelích! Obrátím na tebe svou ruku, vytavím tvou strusku, jako louhem odloučím všechny tvé přimíšeniny. A vrátím ti soudce, jako byli na počátku, tvoje rádce, jako byli zprvu; pak tě budou nazývat městem spravedlnosti, městem věrným.“ Sijón bude vykoupen soudem a ti v něm, kdo se obrátí, spravedlností. Zkáza nevěrných a hříšníků však bude stejná, zajdou ti, kdo opustili Hospodina.

Hospodin nepředpokládá, že se lid napraví, ale oznamuje, že nápravu způsobí on sám.

Už úvodní verše první kapitoly naznačily, že náprava není možná, protože jakékoli trestání či domlouvání se mívá účinkem. Zde navíc pozorujeme velký kontrast: město, které mělo být podle Hospodinova přání městem spravedlnosti, se stalo nevěstkou. Příklad „nevěstka“ používají proroci obvykle pro označení modloslužby: stejně jako se nevěstka za úplatu oddává cizím mužům, tak se Boží lid klaní cizím bohům. Zde však prorocký text lidu nevytýká modloslužbu, nýbrž podvody, korupci a netečnost k utrpení sirotků a vdov. Jeruzalém měl být městem práva a spravedlnosti, ale je plný bezpráví. Město je přirovnáno k drahému kovu znečištěnému různými přimíšeninami. Musí být proto přetaveno a očištěno. Pak teprve bude Jeruzalém „ryzí“ a bude moci být opět nazván městem věrným. Prorok říká: „*Sijón bude vykoupen soudem a ti v něm, kdo se obrátí, spravedlností.*“ Hebrejský výraz pro soud – *mišpát* – znamená i právo. Ti, kteří nevynášeli nad svými bližními správné rozsudky – tedy právo, sami nad sebou uslyší hrozivý rozsudek – tedy soud.

Hospodin zde ústy proroka neslibuje žádného panovníka, který by zjednal pořádek, ale slibuje vrátit soudce, jako byli na počátku.

Žádný konkrétní panovník zde skutečně přislíben není. Nejsem si však jista, že bychom měli text číst jako kritiku instituce království a vzpomínku na dávnou dobu soudců. Ti, kteří aktuálně v Jeruzalémě vládou a soudí, prostě selhávají. Jsou to lidé, které hned v úvodu prorok nazval sodomskými náčelníky. A tento text lidu přislibuje lepší předáky.

Zaslíbení doslova zní: „A ti v něm, kdo se obrátí, budou vykoupeni spravedlností.“ Co znamená slovo „obrátit se“?

Toto sloveso lze přeložit i „vrátit se“. Může označovat konkrétní fyzický návrat, například z babylonského exilu, avšak zaznívá i v Hospodinových výrocích typu: „Vratte se ke mně!“ Metafora cesty vyjadřuje v bibli lidské jednání. Kdo špatně jedná, jde špatným směrem. Měl by své cesty zkoumat, a shledá-li je falešnými, zastavit se a dát se jinudy. Obrácení tedy označuje změnu života a proměnu chování. Ti, kteří se Bohu dosud vzdalovali, se mají obrátit čelem vzad a vydat se zpět.

(1,29–31)

Budou zahanbeni pro mohutné stromy, po nichž jste dychtili, budete se stydět za zahrady, které jste si zvolili. Budete jako posvátný strom, jemuž vadne listí, jako zahrada, v níž není vody. Nejzdatnější bude koudelí a jeho skutky jiskrou; vzplane spolu obojí a nikdo to neuhasí.

Co znamenají mohutné stromy?

Mohutné stromy (někdy se překládá terebinty) zde představují posvátné stromy, při nichž byli uctíváni cizí bohové. Izraelité tedy budou zahanbeni pro svou modloslužbu. Jestliže byl v předchozí pasáži Jeruzalém označen za nevěstku jen kvůli nespravedlnosti svých obyvatel a ne přímo kvůli modloslužbě, zde už se modloslužba objevuje. Lid se proto stane obětí ohně, který je symbolem trestu a války.

I zde jsou kontrasty: dychtili jste po mohutných stromech, ale budete jako strom, kterému vadne listí; dychtili jste po zahradách, ale budete jako zahrada, v níž není vody.

Izajáš rád využívá kontrastů a tyto navíc vyvolávají velmi konkrétní představu. Už první verš knihy nás upozornil, že se jedná o „vidění“, takže prorok slovo neslyšel, nýbrž „viděl“. Snad proto je tak konkrétní a jeho obrazy jsou tolik působivé. Jeho cílem je posluchači zatřást. Zvadlé stromy a zahrady bez vody – to je velmi působivý obraz zkázy a zániku.

Budoucí vyvýšení Jeruzaléma i aktuální hrozba zkázy

(2,1–4,1)

(2,1–5)

Slovo o Judsku a Jeruzalému, jež ve vidění přijal Izajáš, syn Amósův. I stane se v posledních dnech, že se hora Hospodinova domu bude tyčit nad vrcholy hor, bude povznesena nad pahorky a budou k ní proudit všechny pronárody. Mnohé národy půjdou a budou se pobízet: „Pojďte, vystupme na horu Hospodinovu, do domu Boha Jákobova. Bude nás učit svým cestám a my po jeho stezkách budeme chodit.“ Ze Sijónu vyjde zákon, slovo Hospodinovo z Jeruzaléma. On bude soudit pronárody, on ztrestá národy mnohé. I překují své meče na radlice, svá kopí na vinařské nože. Pronárod nepozdvihne meč proti pronárodu, nebudou se již cvičit v boji. Nuže, dome Jákobův, chodme v Hospodinově světle!

Začátek druhé kapitoly zní, jako by se jednalo o nový začátek celé knihy.

Však také tento verš působí biblistům určité problémy, neboť nevědí, jaký má význam. Možnosti řešení jsou různé. Někteří se domnívají, že se jedná o nový nadpis. V tom případě by celá první kapitola byla jen prologem nastiňujícím hlavní témata spisu a vlastní prorocké texty by začínaly až zde. Jiná teorie říká, že tento verš jen zdůrazňuje Izajášovo autorství druhého až pátého verše, neboť tento úsek nalézáme skoro v nezměněné podobě i ve čtvrté kapitole knihy proroka Micheáše, působícího zhruba ve stejné době jako Izajáš. Podle některých biblistů nebylo autorství úryvku jasné už ve starověku, a proto byl zařazen do obou knih. Podle jiného řešení byla tato pasáž jedním z proroků či redaktorů opsána, ovšem nikdo neví, kdo opisoval od koho. Z tohoto důvodu se někteří badatelé domnívají, že první verš druhé kapitoly Izajáše není nadpis, ale potvrzení Izajášova autorství těchto veršů.

O jakých „posledních dnech“ proroctví pojednává?

Těžko říci, co měl původně autor na mysli. Tato slova by se totiž dala přeložit i jinak: „I stane se v budoucnosti...“ Hebrejské *be-acharít hajjámím* může znamenat nejen „na konci těchto dnů“, ale i „až skončí tahle epocha a začne něco jiného“. Někteří odborníci však trvají na překladu „na konci dnů“, neboť text vnímají výlučně eschatologicky. Prorocký výrok každopádně doufá v příchod spásy, která ostře kontrastuje s obsahem první kapitoly. V ní jsme se setkali výhradně s výtkami a vyhlídkou soudu, který měl vést k potrestání a pročištění hříšného Jeruzaléma. Začátek druhé kapitoly míří až za dobu trestu.

Co je „hora Hospodinova domu“?

Každý návštěvník Izraele ví, že Jeruzalém je obklopen kopci a sám se rozkládá na několika pahorcích. Jedním z nich je zmíněná hora Hospodinova domu. Ta sice nepatří k vrcholům nejvyšším, nicméně určitě je nejdůležitější. Zde je řečeno, že k ní budou proudit národy. O tom, že se k Jeruzalému stahovaly národy, jsme četli už v předcházející kapitole, ovšem tam tyto národy představovaly pro vyvolený lid hrozbu. Národy, o kterých pojednává druhá kapitola, mají naopak na hoře Hospodinova domu hledat Boha a jeho slovo. Tato zpráva je určena prorokovým současníkům a soukmenovcům, které má motivovat k tomu, aby si Božího slova vážili, znali je a dodržovali. Zatouží-li totiž po něm jednou i cizí národy, o to víc by o ně měli stát oni sami! Prorok dále líčí vizi trvalého míru, který je poeticky charakterizován scénou překování mečů na radlice a kopí na vinařské nože. Pěstování vína a fíků je v biblické řeči synonymem harmonie a pokoje. Až budou ostrá náradí sloužit pouze k orbě a pěstování vína, nastane čas požehnání a spásy. Zajímavé je, že u jiného ze starozákonních proroků, Jóela, nacházíme výzvu opačnou: „*Překujte své radlice v meče, vinařské nože v oštěpy!*“ (Jl 4,10) Jedná se o popis mobilizace a přípravy k boji. Je-li Jóelův text starší, pak lze naši pasáž chápat jako reakci na jeho výrok. Je však také možné, že starší je náš text, a v tom případě by Jóel tento známý text naschvál obracel, poněvadž si lid takovouto nadějnou

vizi nezaslouží. Mohlo se samozřejmě jednat i o tradiční ustálené rčení používané v obou směrech.

Verš o překování mečů na radlice a kopí ve vinařské nože se stal jakýmsi mottem Organizace spojených národů, která vznikla po druhé světové válce s cílem zabránit dalšímu válečnému konfliktu. Před budovou této organizace v New Yorku stojí od roku 1957 socha sovětského sochaře Jevgenije Vučetiče nazvaná Překujeme meče na radlice, která je Izajášovým textem inspirována. Jenomže v biblickém textu se neříká, že člověk má na základě svých zkušeností nastolit mír. Mír je důsledkem působení Božího slova, které vzejde ze Sijónu.

Podle proroků si lid řídící se Hospodinovým slovem zaslouží požehnání, jehož součástí je i život v míru. Je to možná zjednodušené, ale jednoznačné. Izajáš toto zaslíbení navíc rozšiřuje na všechny národy. Pokud však lid Hospodinovu smlouvu a jeho zákony nedodrží, přicházejí rozbroje, násilí a války. Je dobré si uvědomit, že tyto texty vykreslují ideál, který má lid motivovat k nějakému úsilí. Dokud má lid tento ideál před očima, má i naději.

Co znamená věta: „Nuže, dome Jákobův, choďme v Hospodinově světle!“?

O tento verš, který obvykle považujeme za závěr vidění o vyvýšení Hospodinova domu, se opět vedou spory. Někteří jej přiřazují k následující perikopě (v souladu s dělením hebrejského textu), já se však domnívám, že tvoří spíše závěr perikopy, o níž pojednáváme. Zajímavé je, že Micheášův závěr se od Izajášova liší. Micheáš říká: „Každý bude bydlet pod svou vinnou révou, pod svým fíkovníkem, a nikdo ho nevyděsí. Tak promluvila ústa Hospodina zástupů. Každý lid si chodí ve jménu svých bohů, ale my budeme chodit ve jménu Hospodina, našeho Boha, navěky a navždy.“ (Mi 4,4–5) Izajáš sice také mluví o „chození“, a to v Hospodinově světle, přitom však větu formuluje jako výzvu k životu podle Božího slova. K tomuto slovu se má dům Jákobův obrátit.

(2,6–22)

Odmrštil jsi svůj lid, Jákobův dům, protože jsou plni východního pohanství, věští z mraků jako Pelištejci, s dětmi cizáků si podávají ruce. Jeho země je plná stříbra a zlata, jeho poklady jsou nepřeborné, jeho země je plná koní a jeho vozům není konce. Jeho země je plná bůžků, klanějí se dílu svých rukou, tomu, co vyrobili svými prsty. Člověk se hrbí, muž se ponizuje, a ty jim nepromineš. Zalez do skal, schovej se v prachu ze strachu před Hospodinem, před jeho velebnou důstojností. Ponížen bude zpupný pohled člověka, sehnuta bude lidská povýšenost; v onen den bude vyvýšen jedině Hospodin. Neboť den Hospodina zástupů přijde na každou pýchu a povýšenost, na všechno, co se povznášá – to bude sníženo –, na všechny cedry Libanonu, vysoké a vznosné, na všechny bášanské duby, na všechny vysoké hory a na všechny pahorky vyvýšené, na každou vypínající se věž a na každou strmou hradbu, na všechny zámořské lodě i na veškerou okázalost. Sehnuta bude zpupnost člověka, ponížena bude lidská povýšenost, v onen den bude vyvýšen jedině Hospodin. Bůžkové nadobro vymizí. Lidé zalezou do jeskyň v skalách a do škvír v prachu země ze strachu před Hospodinem, před jeho velebnou důstojností, až povstane, aby nahlal zemi strach. V onen den člověk předhodí potkanům a netopýřům své bůžky stříbrné i bůžky zlaté, které mu vyrobili, aby se jim klaněl. Zalez do skalních rozsedlin a do strží ve skaliskách ze strachu před Hospodinem, před jeho velebnou důstojností, až povstane, aby nahlal zemi strach. Přestaňte už s člověkem, který nemá než dech svého chřípí. Jakoupak má cenu?

Kdo je „Jákobův dům“, který Hospodin odmrštil?

Může se jednat buď o severní izraelské království, které bylo v té době zničeno Asýrií, nebo o vyvolený lid jako takový, tedy včetně obyvatel Judska. Božímu lidu je zde vytýkáno východní pohanství a bůžci. Modloslužba je podle textu důsledkem uzavírání spojeneckých smluv mezi Izraelity a cizinci. Země je plná stříbra a koní, což signalizuje blízkost války. Zdá se, že prorok mluví do situace, v níž se obyvatelé Judska připravují na válečné ohrožení ze strany Asýrie. Ta se totiž v této době snažila zabrat oblasti blíže Středozemnímu moři. Situace Judska byla značně nejistá a snahy jeho předáků zajistit si spojence byly více než pochopitelné. Prorok je však vidí jako pomýlené a svůj výrok uzavírá povzdechem: „Přestaňte už s člověkem, který nemá než dech svého chřípí. Jakoupak má cenu?“ Říká tím vlastně, že je špatně spoléhat se na lidi a ne na Hospodina. Pyšní předáci lidu se mýlí, pokud si myslí, že se zachrání, když se zabezpečí koňmi

a vozy. To vše totiž bude poníženo, takže všichni sebestí lidé zalezou do skal. Modly a bůžci, kteří se prokáží jako neúčinní, budou odhozeni a vydáni napospas nečistým živočichům. Toho dne bude odhaleno, že jediný vyvýšený je Hospodin.

Co je „den Hospodina zástupů“?

Dnešní čtenář bible si při těchto slovech vybaví apokalyptickou scénu konce věků, avšak původně se jednalo asi o něco jiného. Nejstarší zmínku o dni Hospodinově nacházíme v knize Ámos. V Ámosově době si lidé tento den nejspíš spojovali s představou čehosi pozitivního. Prorok je však varuje: „*K čemu vám bude den Hospodinův? Bude tmou, a ne světlem.*“ (Am 5,18b) Jako by jim chtěl říci: „Vy se na den Hospodinův těšíte, ale čekejte spíš trest, nikoli požehnání!“ Přestože tedy tento pojem mohl původně označovat nějakou slavnost, Ámos mu dal jiný smysl. Následně začal „den Hospodinův“ označovat trest ve formě války a v tomto smyslu jej používá i Izajáš.

Prorok říká: „*Zalez do skal, schovej se v prachu ze strachu před Hospodinem, před jeho velebnou důstojností.*“ Ta slova jsou velmi tvrdá a odhalují, že lidé už nebudou schopni jakkoli odvrátit přicházející katastrofu. Už zde není místo ani pro pokání a návrat k Bohu, takže člověku nezbude než utíkat.

Podle mne jsou ta slova tvrdá proto, aby čtenáře co nejdůrazněji varovala a vedla k pokání. Prorok si podobnými výroky nechtěl ulevit ve svém hněvu a rozčilení, ale chtěl své současníky přimět k reakci. Proto používá emotivní jazyk a vemlouvavá slova. Zde není neutrální: „Přijde Hospodin, tak se připravte.“ Naopak. Cítíme silnou snahu ostrými formulacemi a působivými obrazy zasáhnout posluchačovo nitro. Proto líčí situaci tak, jako by z ní už nebylo úniku. Lidé mají na základě těchto slov jít do sebe, aby ohlášené katastrofě nakonec opravdu nemuseli čelit.

(3,1–12)

Hle, Pán, Hospodin zástupů, již odnímá Jeruzalému a Judsku oporu i podporu, všechnu oporu chleba i všechnu oporu vody, bohatýra i bojovníka, soudce i proroka, věštce i starce, velitele i vznešeného, rádce i zručného řemeslníka a zkušeného zařikávače. Za velitele dám jim chlapce, vládnout jim budou výrostkové. V lidu bude popohánět jeden druhého, druh druhu, chlapec zaútočí na starého, bezecný na váženého. Člověk uchopí svého bratra z otcovského domu a řekne: „Máš plášť, buď naším náčelníkem! Měj si tyto rozvaliny v moci.“ On se však v onen den ohradí: „Nebudu ranhojičem, nemám doma ani chléb, ani plášť. Nečíte mě náčelníkem lidu!“ Jeruzalém klopýtl a Judsko padlo; jejich jazyk a jejich skutky byly proti Hospodinu a do očí vzdorovali jeho slávě. Nestoudnost jejich tváře proti nim svědčí, jako Sodoma svůj hřích vystavují a neskrývají. Běda jim, připravili si zlou odplatu. Řekněte: „Spravedlivému bude dobře, bude jíst ovoce svých skutků.“ Běda, zle bude svévolníku, tomu se dostane odplaty za to, co páchal. A můj lid – pacholata jsou jeho poháněči a vládnou mu ženy. Můj lide, ti, kdo řídí tvé kroky, jsou svědci a matou cestu tvého putování.

Text navazuje na obraz soudu, jak jej načrtla druhá kapitola, a je zaměřen proti Jeruzalému a Judsku. Jeruzalém se nachází ve stavu naprostého rozkladu. Chybí v něm zásoby a nemá k dispozici žádné rozumné vůdce. Jaké to má důsledky?

Důsledkem je devastace vztahů: mladí muži bez zkušeností se chovají drze vůči těm, k nimž by měli mít úctu. Vláda slabochů je zde popsána jako vláda žen. Je to stav bezvládní a chaosu. Ve městě jistě nějací alespoň trochu schopní lidé byli, což je zde vyjádřeno slovy: „Máš plášť.“ Když jim však bylo nabízeno, aby se postavili do čela, odmítli to. Město bez vedení se však řídí do zkázy. Mluvíme o složité době, v níž se judští králové museli vyrovnávat s ohrožením ze všech stran. Jejich selhání však podle proroků bylo důsledkem hříchů a nevěry Hospodinu. V této době nefungují ani soudy. Izajášův výrok je totiž nejspíš určen soudcům a znamená, že spravedlivým má být zjednáno právo, zatímco svévolníci mají být potrestáni. Soudci, stejně jako ostatní vládcové města, totiž zřejmě právo zatemňovali, proto je jim vytkána nestoudnost a drzost.

(3,13–4,1)

Hospodin se postavil, povede spor, stojí, aby vedl při s národy. Hospodin zahajuje soud se staršími svého lidu a s velmoži jeho: „Spásali jste vinici, máte ve svých domech, oč jste obrali utištěného. Jak to, že deptáte můj lid a drtíte tvář utištěných?“ je výrok Panovníka, Hospodina zástupů. I řekl Hospodin: „Dcery sijónské se vypínají, chodí s pozdvíženou šítí, svůdně hledí, cupitavě chodí, na nohou jim chřestí nákotníky.“ Panovník proto zachvátí téměř dcer sijónských prašivinou, Hospodin obnaží jejich spánky. V onen den odejme Panovník okrasné nákotníky, náčelky a půlměsíčky, náušnice, náramky a závojičky, čelenky a řetězky, stužky, talismany a amulety, prsteny a nosní kroužky, slavnostní roucha a přehozy, šátky a vácčky, zrcátka i košílky, turbany a řízy. A stane se, že bude namísto balzámu hnis a místo pásu smyčka, místo pracovních účesů lysina, místo skvostného roucha zíněný pás a vypálené znamení na místě krásy. Tvoji muži, Sijóne, padnou mečem a bohatýři v boji. Rmoutit se a truchlit budou brány Sijónu; o vše připravený bude sedět na zemi. Sedm žen se chytí jednoho muže v onen den. Řeknou: „Budeme jíst vlastní chléb a odívat se vlastními šaty, jenom ať se jmenujeme tvým jménem, zbav nás naší potupy.“

Hospodin povede spor s národy, ale začíná výtkami určenými starším lidu a velmožům. Vytyká jim, že spásali vinici a hromadí majetek nakradený utištěným.

Jedná se útisk, o němž pojednávala už první kapitola. Hebrejský text nás opravňuje k ještě důraznějšímu překladu: „To vy jste spásali vinici a máte ve svých domech, oč jste obrali utištěného.“ Zájmeno „vy“ je předsunuto na začátek věty, čímž je zdůrazněno. Vinice je obrazem celého národa. Když ji někdo spásá, pak ji zneužívá a ničí. Takto mocní zneužili svého postavení k vlastnímu obohacení a prospěchu.

Zvláštními adresáty textu jsou také ženy. Proč?

Protože jsou marnivé a požitkářské. S kritikou žen se setkáváme i v jiných prorockých knihách, např. u proroka Ámose. Ten oslovuje samařské ženy takto: „Slyšte toto slovo, bášanské krávy, které jste na Samařské hoře, které utiskujete nuzné a křivdíte ubožákům.“ (Am 4,1a) Přirovnává ženy k vypaseným blahobytným dobytčatům, jež budou jednoho dne odvedena na porážku. Také Izajáš ohlašuje, že „v onen den“ odejme panovník ženám vše, co bylo jejich krásou,

nádherou a luxusem. Místo všech ozdob bude hnis, smyčka, lysi-
na, žíněný pás a vypálené znamení. Všechny tyto obrazy vyjadřují
bídu a ponížení. Bohaté, nafoukané, dobře situované, koketní ženy
budou sedět na zemi zohavené a v žíněném oděvu.

**V závěrečné části přechází text od marnivých žen k ženě jediné –
k Sijónu.**

Pro nás je Sijón slovo mužského rodu, ale v hebrejštině je rodu
ženského, stejně jako Jeruzalém. Tomuto městu je předpovězeno,
že jeho muži padnou ve válce a ono se pak bude podobat truchlící
vdově sedící v prachu. V prvním verši čtvrté kapitoly pak ještě pro-
rok popisuje, jak bude sedm žen usilovat o přízeň jednoho muže,
aby se mohly stát jeho manželkami. Jestliže bylo podle Mojžíšova
zákona povinností muže živit a šatit své ženy, zde se ženy tohoto
práva zříkají, jen aby jim muž zajistil potomka a ony nezůstaly
„v hanbě“. Tento bolestný a tíživý obraz vypovídá o naprostém
vylidnění země a o totální zkáze.

Ke kořenům 26. 11. 2010, Na křesťanské vlně 16. 1. 2011

Ediční poznámka

Tato kniha je sestavena z textů, které vznikly z přepsaných a upravených rozhlasových pořadů. Vysílalo je satelitní a internetové Rádio 7 v relaci Ke kořenům a v upravené verzi i Český rozhlas Plzeň v nedělní Křesťanské vlně. Den, kdy byly jednotlivé části odvysílány, je uveden na konci každého textu. Ve zvukové podobě jsou pořady k dispozici na webových stránkách Českého rozhlasu na adrese: http://www.rozhlas.cz/nabozenstvi/bible/_zprava/452235.

Pořad Ke kořenům, v rámci něhož byly jednotlivé části výkladu knihy Izajáš odvysílány, lze prostřednictvím satelitu či internetu poslouchat v pátek v 19 hodin, v repríze pak v sobotu ve 2:00 v noci a v pondělí v 17:15. Adresa je www.radio7.cz. Další osud pořadu Na křesťanské vlně Českého rozhlasu Plzeň je v době vzniku knihy nejistý vzhledem k chystané restrukturalizaci regionálního vysílání Českého rozhlasu.

Rozsah kapitol této publikace (tj. členění knihy Izajáš) odpovídá tomu, jak byly relace odvysílány. Přitom mnohdy hrála roli spíše vhodná délka než přirozená dělba biblického textu na perikopy, kterou by volil biblista v odborném komentáři. Nebylo proto snadné výstižně pojmenovat jednotlivé kapitoly této knihy. O formulaci příslušných nadpisů jsme se přesto pokusili, neboť se domníváme, že je to, navzdory zjednodušení, přece jen užitečné pro čtenářovu orientaci.

Biblický text citujeme (pokud výslovně neuvádíme jinak) z Českého ekumenického překladu. V souladu s platnými pravidly upravujeme psaní jména Babylon (místo Babylón). Pokud se v textu objevuje hebrejšтина, přepisujeme ji zjednodušeně foneticky.

Za pomoc při přípravě pořadů děkujeme Jiřímu Mlejneckému.

Gabriela Ivana Vlková a Petr Vařura

EDICE
ROZHOVORY
NAD BIBLÍ

Svazek 7

Gabriela Ivana Vlková Izajáš

Svědectví o vítězíci důvěře

*Rozhlasové rozhovory
o biblickém textu vedl
s autorkou Petr Vaďura*

Edici řídí Jaroslav Vrbenský

K vydání připravil Petr Vaďura

Obálku a grafickou úpravu navrhl Vladimír Verner

Vydalo v roce 2014 nakladatelství Vyšehrad, spol. s r. o.,

(Praha 3, Víta Nejedlého 15; e-mail: info@ivysehrad.cz;

www.ivysehrad.cz) jako svou 1221. publikaci

a nakladatelství Kalich, s r. o. (Praha 1, Jungmannova 9;

e-mail: kalich@ekalich.cz; www.ekalich.cz)

jako svou 278. publikaci

Odpovědný redaktor Jaroslav Vrbenský

Vydání první. AA 15,01. Stran 296

Vytiskla Těšínská tiskárna, a. s.

Doporučená cena 298 Kč

ISBN 978-80-7429-334-4 (Vyšehrad)

ISBN 978-80-7017-201-8 (Kalich)